

Становище

от проф. д-р Калин МИХАЙЛОВ

от Софийския университет „Св. Климент Охридски“,

член на научно жури за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление (2.1.) Филология, докторска програма Литература на народите от Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия – Западноевропейска литература

Относно кандидатурата на **Франческа Иванова ЗЕМЯРСКА**, докторантка в Катедрата по теория на литературата на Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Докторската дисертация на Франческа Земярка, озаглавена „Маска и пол в творчеството на Маргьорит Юрсенар: инсцениране на гласа“, свидетелства за зрялост в писането ѝ, за способност да разгърне в тяхната последователност различни идеи, както и да анализира текстове със сложна структура. Това си личи най-вече при съпоставка с предишните ѝ публикации, посветени на отделни теми, които не са насочени към постигане на *съгласувано цяло*.

Какви обаче са *основните фактори*, които осигуряват съгласуваността на осъщественото в дисертацията ѝ? Начинът, по който трудът на Фр. Земярска се разгръща, ни сблъсква с три „маршрута“, които се развиват, пресичайки се един друг и взаимодействайки помежду си:

1) Ще започна с *личния „биографичен“ маршрут* на Маргьорит Юрсенар, в който надникваме през множество източници, откриващи ни малко по малко достъп до него. Маршрутът, който имам предвид тук, обхваща *различните аспекти на нейната съдба* като френскоезична писателка от белгийски произход, чийто живот от един момент нататък ще е разположен между Европа и Северна Америка; на първата жена, приета във Френската академия; на познавачката на Античността, която отрано се влюбва в нея и т. н.

2) Продължавам с *личния фикционализиран маршрут* на Юрсенар, произтичащ от нейните автобиографични творби, сред които особено важна роля играят мемоарният цикъл „Любиринтът на света“ и „Дневникът на една писателка“. Тук трябва да бъдат

взети предвид и някои писма, разменени между Юрсенар и личности, на които се възхищава. Този маршрут ще обхване не само елементи от нейния собствен живот, но и от живота на *предшествениците* ѝ, а в рамките му от ключова важност ще се окаже *концептът за въображаемия баща*. Като се има предвид казаното, става по-ясно защо дори читателят на дисертацията на Фр. Земярска да е склонен понякога да поставя под въпрос необходимостта на едно или друго „отклонение“ от избрания маршрут (било по отношение на В. Улф или на Т. Ман), в крайна сметка той си дава добре сметка, че *тъкмо благодарение на тях* дисертантката е успяла да го отведе на набелязаното от нея място.

3) На трето място, но не в хронологична последователност, ще прибавя този маршрут в пътя на писателката, *който минава през нейните фикционални творби*, пар екселанс – независимо дали става дума за първия ѝ роман „Алексий или трактат за напразната борба“ (1929), за шедьоврите ѝ „Мемоарите на Адриан“ (1951) и „Творение в черно“ (1968) или пък за нейната пиеса „Електра, или свалянето на маските“ (1954), разгледана от Земярска в тясна вътрешна връзка с „поемите в проза“ от „Пламъци“ (1936). Тук не трябва да се изпуска от очи и други текстове на Юрсенар, принадлежащи също към широката категория „жанрове на Аза“ като споменатите по-горе, без обаче да са стриктно (авто)биографични (есета, предговори и др.) – те са интегрирани в този маршрут и играят важна роля в разбирането на фикционалното творчество на писателката.

В перспективата на посочените маршрути „гласовете“ на персонажите и техните „маски“ се явяват, според мен, тези *сечива за анализ*, поставени от дисертацията на наше разположение, които ни помагат да забележим *местата на пресичане* между маршрутите и ни позволяват да прекосяваме свободно, което значи *без гузна литературна съвест*, границите между тях – в необходимата ни посока.

Да преминем сега към посочване на някои от *литературоведските приноси*, засвидетелствани в дисертацията на Земярска, които се разполагат отвъд въпроса за съгласуваността на нейното изложение:

1) Логично е да тръгна от констатацията, че нейната дисертация се справя успешно със сдвояването на изследването на *литературното* при Юрсенар и на това, което се нарича „*паралитературно*“, което означава, че тя е успяла да включи в своя дискурс жанрове, все още минаващи за не съвсем достойни да бъдат назовани „литературни“ – най-вече интимния дневник, мемоарите, автобиографията. Подходът на Земярска в тази посока *се родее с усилията на други изследователи* в България, например с тези на Маргарита Серафимова. Не бива да се приписва на случайността

фактът, че Франческа Земярска бе сред активните и отдадени организатори на конференцията за „паралитературата“, която се проведе миналата година в СУ „Св. Климент Охридски“.

2) Изследването на Земярска отваря възможни пътища към построяването на *алтернативни истории на литературата*, в които биха участвали „литературните предходници“ на изследвания автор. В случая на Юрсенар такива биха били фигурите на В. Улф и Т. Ман. В други случаи биха били други фигури, чието творчество е играло подобна продуктивна роля за съответните автори. Например френскоезичният белгийски автор Е.-Е. Шмит е, може би, от тези съвременни писатели, на които идеята за литературните предходници би се харесала много.

3) В този контекст трябва да се отбележи, че концепцията за „въображаемия баща“ е използвана по начин, едновременно *съответстващ* на мисълта на Ю. Кръстева и М. Николчина и много *гъвкав* по отношение на приложението, което намира в анализите на Земярска, засягащи „случая“ Юрсенар. Прилагането му помага на изследователката да очертае афективните връзки на писателката както със своя биографичен баща, така и с фигурата на въображения му „съответник“.

4) На читателя, който не познава нито живота, нито творчеството на М. Юрсенар, дисертацията на Земярска предлага *подходящите ключове*, чрез които той би могъл да проникне в нейния свят. Тя го прави с помощта на *стил*, който не е от най-трудните за следване (което не значи, че не е красив), защото текстът ѝ в своята цялост се стреми да бъде достъпен за всеки заинтересован читател. Анализите на отделните творби на Юрсенар показват уменията на докторантката да използва по подходящ начин знанието, „натрупано“ по време на извървения път.

Ако трябва да се формулира някакво *основно принципно възражение*, засягащо общото развитие на идеите, изразени в дисертацията на Фр. Земярска, то би звучало така: без каквато и да е критическа дистанция или колебание авторката на изследването ни сблъсква с една визия за хуманизма, определяща го като „черен“. Става дума за визия или по-скоро за версия на хуманизма, явяваща се обща не само за Юрсенар и за някои от емблематичните персонажи в романите ѝ, но също и за нейния „литературен предшественик“ Томас Ман. Представяйки се неумолимо за *напълно лишен от алтернативи*, този хуманизъм, който вижда себе си като „преминал през бездната“, не прекосява целия човек, за да го доведе до *по-високо измерение* – и следователно до по-издигнато състояние – на неговото съществуване (в такъв случай той би бил вариант на хуманизма а ла Франсоа Мориак). Напротив, стреми се непрекъснато да го „разшири“ в

хоризонтална посока, тласкайки го към ръба на следващата бездна с надеждата, че човекът ще може винаги да балансира на този ръб. За да може да се задържи на него, той му подава *маска*, с която да покрие близкия отвор или *сам се превръща в посмъртна маска*, запечатала ретроактивно погледа, който човекът ще хвърли в последната бездна (визирам по-специално пасажите, посветени на съдбата на Антиной от „Мемоарите на Адриан“ и Зенон от „Творение в черно“). Струва ми се, че тук имаме работа със стар (нео)гностичен трик, неможещ да спаси никого от привличането на бездната, която усеща, че се отваря близо до него или у него. Съмнявам се, че би могъл да спаси и бъдещето на европейската култура, толкова обичана от Маргьорит Юрсенар.

В заключение: въз основа на всичко, което беше казано за дисертацията на Франческа Земярска и което говори за *много високото качество на работата ѝ като изследовател*, давам *положителното си становище* за нейната кандидатура, като предлагам на членовете на уважаемото жури да ѝ бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 2.1 Филология, научна област Литература на народите на Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия - западноевропейска литература.

09.06.2024 г.

(Калин Михайлов)